

Rákosi György

A pár az interneten talált egymásra Gyűjtőnevek és kölcsönös névmási anafora a magyarban

1. Az előadás céljai

A magyarban az egyes számú gyűjtőnevek nem válhatnak ki többes számú egyeztetést az igén akkor sem, ha egyébként az állítmány a gyűjtőnévvel jellemzett közösség egyes tagjainak valamilyen egyéni tulajdonságát írja le (1a).

- (1) a. *A közönség össze volt/*voltak zavarodva.*
b. *A résztvevők össze *volt/voltak zavarodva.*

Ugyanakkor ezek a főnevek előzményként engedélyezhetik a kölcsönös névmás használatát, vagyis mégis utalhatnak egyfajta nyelvtanilag releváns többségre. Az alábbi példák a Magyar Nemzeti Szövegtárból származnak (Oravecz és mtsai 2014):

- (2) a. *A személyzet némán és riadtan nézi egymást.*
b. *A legénység nem ismerte egymást, ...*
c. *Templom után a házaspár karon fogta egymást, ...*
d. *Önkívületes áradat taposta egymást.*

Az ilyen példák megítélése azonban nem feltétlen egységes. Egyes beszélők teljesen elfogadhatónak találják ezt a szerkezetet, míg mások kevésbé; és jelentős variáció lehet egyes konkrét példák megítélésében. Jelen előadás célja ennek a variációnak a feltérképezése, és az ezt meghatározó tényezők szabatos leírása.

2. Gyűjtőnevek és a kölcsönös névmás

A kölcsönös névmási anaforával foglalkozó elemzések egy közös pontja az a feltevés, hogy az előzményt disztributívan kell értelmezni (lásd például Heim és mtsai 1991). Az előadásban korpuszos vizsgálataim eredményeire támaszkodva megmutatom, hogy a gyűjtőnevek melletti kölcsönös névmások engedélyezésének is ez a legfontosabb feltétele. Vagyis minél inkább elérhető az adott gyűjtőnév disztributív olvasata, általában annál jobb a kölcsönös névmás megítélése is.

Ezért eleve csak olyan gyűjtőnevek szerepelhetnek ilyen szerkezetekben, melyek természetes módon képesek egyének közösségeként konceptualizált csoportjaira utalni (legalább bizonyos használataikban). Az alábbi lista ilyen főneveket tartalmaz (a szóosztály általános nyelvészeti relevanciájához lásd Gardelle 2019):

- (3) *banda, csapat, család, csoport, (ember)áradat, legénység, osztály, (házas/iker/testvér)pár, páros, személyzet, társaság, tömeg, vezetőség, stb.*

Növelheti a kölcsönös névmás elfogadhatóságát, ha a szerkezetben egyéb, a disztributivitást megkövetelő elemek is vannak; mint például egy disztributívan értelmezett jelző (4a: a *fiatal pár* esetén a tagok fiatalok, de egyébként lehetnek viszonylag régen házasok), vagy egy T3 egyeztetést mutató, szintén az alanyhoz kötött birtokos szerkezet (4b).

- (4) a. *Egy képet is csatolt, ahol a fiatal pár egymást öleli.*

- b. *A társaság elmesélte a kedvenc vicceit egymásnak.*

Megfigyelhető az is, hogy az erős(ebb) típusú reciprocitást kifejező állítmányok elfogadhatóbbak a vizsgált szerkezetben, mint a gyengébb olvasatokat engedélyezők. Ezért jobb az (5a) az (5b)-nél: ez utóbbit egyöntetűen rosszabbnak vagy elfogadhatatlannak találják a beszélők (szemben a valódi többes számú szerkezetekkel (6), ahol nincs ilyen kontraszt).

- (5) a. *A család riadtan nézte egymást.*
b. *??/*A család egymás mellett ült a padon.*
- (6) a. *A családtagok riadtan nézték egymást.*
b. *A családtagok egymás mellett ültek a padon.*

Az előadásban összefoglalom a vonatkozó korpuszos vizsgálatom és az az alapján összeállított kérdőíves felmérésem eredményeit, külön hangsúlyt fektetve arra, hogy milyen jellegű variáció tapasztalható a beszélők közt ebben az empirikus tartományban.

3. Elméleti kitekintés

A magyar adatok tágabb nyelvészeti jelentősége kettős. Egyrészt a jelen vizsgálat eredményei alapján a magyarban sokkal inkább elérhetőnek látszik ez a szerkezet (gyűjtőnév - E3 ige - kölcsönös névmás), mint más nyelvekben (lásd de Vries 2018). Másrészt a szerkezet elfogadhatósága egyértelmű érvet szolgáltat amellelt, hogy a kölcsönös névmási anafora engedélyezéséhez megkövetelt többségnek nem kell morfoszintaktikailag jelöltnnek lennie, és ebben a kölcsönös névmások alapvetően különböznek a többes számú visszaható névmásoktól (lásd Rákosi 2019). Ugyanezen okok miatt ezek az adatok nem támasztják alá azt a feltevést sem (legalábbis a magyar nyelv vonatkozásában), hogy a gyűjtőnevek szintaktikai reprezentációjának része egy többes számú jegy, vagy egy ilyen jegyet hordozó elem.

Hivatkozott szakirodalom

- de Vries, Hanna. 2018 március. Collective nouns. Fejezet vázlat. Megjelenik: Patricia Cabredo Hofherr & Jenny Doetjes szerk. *Oxford Handbook of Grammatical Number*. Hozzáférés 2020. szeptember 1-én. <http://dx.doi.org/10.17613/M69C6S08C> .
- Gardelle, Laure. 2019. *Semantic plurality. English collective nouns and other ways of denoting pluralities of entities. Current issues in linguistic theory 349*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Heim, Irene, Howard Lasnik, Robert May. 1991. Reciprocity and plurality. *Linguistic Inquiry* 22 (1). 63-101.
- Oravecz Csaba, Váradi Tamás, Sass Bálint. 2014. The Hungarian Gigaword Corpus. In: *Proceedings of LREC 2014*.
- Rákosi György. 2019. Reciprocal anaphors in singular constructions in Hungarian. Palmieri, Giada, Yoad Winter & Joost Zwarts szerk. 2020. *Proceedings of the Workshop 'Cross-linguistic semantics of reciprocals'*. Utrecht University, 7th-8th October 2019. 70-80.